

Q 36. Continet diuisione monocordi,

e diuisione monocordi illud e p dicitur qd siue in m supra n e q
siue in numeris atq; in eoz ppor tione statuat de serpi
diuio maus spariu corde ce maior numeri multitudine
grauoresefficie. Ac si fuerit neru longitudo e tractio
vini neru n multa pluralitas aciuore suose di ne cesse e
Atq; ex hac coparatione quantu unaquq; fuerit uel longi
pluriu numeroru alia q; t e tractior t pauiorib; signata nu
tuncol grauior t aciuor inuenit. Nec lectiore resilla e t
intendentes sepe spacia ppor tioni numero maiore signamur
re mittentes uero minore cu intentio acum faciat rem
grauu. Illic eni ppor tioni tantu spacia signabamus nichil
gruuitans aut acuminis prietate laborantes atq; de o
maiorib; numeris in tendimus e minorib; in grauitate sepe
mimus. Hic uero ubi cordaru spacia sonosq; me ciemus
reru sequi necesse e. maiorq; longitudo cordaru ex q; q
exut apliores; minori uero x qua uocis acum nascit bre
Et corda intensa. Hinc e qua fit regula que ppositi
cionib; diuidit. ut ea regula corde apposta eade diuio
in neru longitudine signent quasi antea signa ueramur
Nos uero n ea diuidimus quasi ipsa corda ce n regula par
diuidit igitur. **B** **M** **M** partes p tria puncta que fit
Erit igit tota quide. dupla ab his que fit. **B** **A** **D** fin
ti uero. **A** **B** **B** dupla fit ab his que fit. **C** **O** **D** **E** **F** **G** **H** **I** **K**
quide grauissima id prof libanofie nos. aut e me
eni diuidia uocis. Et sicut. **L** **A** **B** **C** **D** **E** **F** **G** **H** **I** **K**
ita. **A** **B** **C** **D** **E** **F** **G** **H** **I** **K** **L** **M** **N** **O** **P** **Q** **R** **S** **T** **V** **X** **Z**
dupla e acumine. Na ut sup
dictu e ordo spaci ce acuminis sop e uer fute. Na tam
corda maior in acumine. quanto fuerit minor in spacio
circa erit ce t **B** ne te hy pholeon. qm **B** eius qd est
diuidia in quantitate. dupla e uero i acumine. **R**ur
qm eade. t **C** eius qd est. **H** quarta pars e in spacio
dupla erit ab eade in acumine. Erit igit ut dicitu e

Codex in willibrordi eptnacem,

Bibliothèque nationale
Luxembourg
Service iconographique

Tous les droits de
reproduction réservés

¶ Unde possū dinoscere quibus finalis. quibus superioris. ut illius
aut illius ordinis. ¶ 20 Omne musicū ad aliquid esse constat. Nam
nec sonus musicus esse potest sine adiectione alterius soni ad quem na
turali spatio musicū sonat. Sicut quod ad aliquid per non in cella gerit
ita cuiusque soni absolute numerantur. nec superiores esse pos
sunt. nec finales dici sensibus cuiusque ordinis. Sed cum necesse sit ut
quicquid recte cantetur alterius grauius ut in uno ipsorum quatu
or finiatur. in quolibet eorum finis ordinis est. ipso cum eorum finis
terra cordi sonibus finalis obtinet nomen. et hinc alia terra cor
da sumunt ordinem. Ab eo de etiam sono ut sit maior tonus aut
minor mensuram accipit. Cum tamen inferiorum quicquid tonum quatu
to loco ualeamus altero ponere. et superiore quatu loco gra
uiore ut supra monstratum est. perfecto non secundum id superior
dicitur aut inferior quod alius aut inferior alter cantatur
ab altera sed secundum id quod se utriusque toni ad sonum finale habet.
Habent autem hoc nomen. A finali sono equalis potestas est minor et
non superiora atque inferiora. id est in utroque latere. per unum
usque ad sonos quatuor. hinc quod se per id eueniat. sed quod hoc
spatio uult sit potestas. In uero si ad superiore parte quatu sonum
siste mare transierit. maior tonus deputari solet. Maior autem
siste mare duplum habet spatium in superioribus. id est uel usque
in nonum sonum. ¶ Sistema quid est. ¶ 20 Incolis uel coman
bus diastemata dicimus. sistemata in particulis perfectioribus.
sicut toto periodo. Nam diastema est spatium quatuor libere sonorum
quo particula comprehenditur id est quo acuta et grauior uox
includitur. Siste omnia te eius spatium meli. In sistemata sunt
species terra cordorum. penta cordorum. octo cordorum. que mo
lis singulis suas dant species. ¶ Quare unum terra cordum sub
finalibus sonis constituitur. supra finales duo. ¶ 20. Quia
sine altero sine summissiore uoce cantatur. quatuor libere
simplex ad uiginti molos. non nisi ad quatuor sonum a finali
sono deponitur. nec nisi in nonum usque ascendit. Et haec tenet
de discrepantiarum generibus de uicinis superioribus dicta est

Bibliothèque nationale
Luxembourg
Service iconographique

Tous les droits de
reproduction réservés

Decima

sexta parte semitonii erit. MSVKA VNDESVPKA:
 Prima fistula quae longa & lata libuerit facias;
 ii. Partire longitudinem eius in viii. partes. & abiec-
 ta nona parte longitudinis. & adiecta octaua parte
 diametri scilicet fistulae erit. id est ton. iii. hoc secundum similitudinem
 mensurabis & erit tertia. id est ton. iiii. deinde iterum partire
 primam in partes. iiii. & abiecta quarta parte longitu-
 dinis. & adiecta tertia parte diametri erit. iiii. id est
 semitonium adiecta. & diatessaron ad primam. V. Partire
 iterum. i. in partes tres. & abiecta tertia parte longitu-
 dinis. & adiecta dimidia diametri erit quinta id est ton. ad
 quartam diapente ad primam. VI. Partire iterum longi-
 tudinem quinte in nouem. & abiecta nona parte.
 & adiecta octaua parte diametri erit. vi. id est ton. ad
 quintam. vii. Sexta similitudinem mensurabis ut ante ce-
 den-
 te. & erit septima. id est ton. ad sextam. Et haec sunt septem
 discrimina uocum. viii. Partire post haec iterum primam
 in duas partes aequales. & abiecta una parte. &
 adiecto diametro pleno. octaua erit semitonium
 ad sextam. diapason ad primam. viii. Similitudinem men-
 surabis secundam. & erit nona decima. Sic tertia
 & erit decima. VNDECIMA; Sic quartam. & erit
 undecima. DODECIMA; Sic quintam. & erit duo-
 decima. xiii. Sic sextam. & erit tertia decima;
 xiiii. Sic septimam. & erit quarta decima. xv.
 Partire iterum primam in quatuor aequales partes &
 abiectis tribus partibus longitudinis. & adiec-
 tis tribus diametris plenis. erit quinta deci-
 ma. bis diapason ad primam.

septima

Bibliothèque nationale
Luxembourg
Service iconographique

Tous les droits de
reproduction réservés

ans: G. Kinkel - J. Schreder, U. H. Kinkel (1950)
326

20. - Luxembourg, B.N. Ms. 1.21, f. 1^v

Q 36. Continet divisione monotordi,

e divisione monotordi illud e p dicitur ad siue in m sira neru
sue in numeris atq; in eoz pporione statuit de scribi
dubitatio maus spatu corde ce maior numeri multitudine
grauiores efficit. Ac si fuerit nerui longitudo cōtractior
in un neru n multa pluralitas ac uociferos uoce sine esse e
Atq; ex hac coparatione quatu uiaqueq; fuerit uel longior
plurimū numerorū aliaq; t cōtractior. t pauiorib; signata nū
tūtoū grauior. t acuior inuenit. Nec lectore resilla e t
autendentes sepe spacia pporionū numero maiorū signamū
re mītenes ueromūare. cū in cōtractio acūm faciat. remū
grauē. Illū enī pporionū cōtra. suacia signabamur nichil
grauitatis aut acūmū pporiorē laborantes atq; ideo cō
maiorib; numeris t tenditū. e minorib; in grauitate sepe
mīlūm. Hic uero ubi cordarū spacia fēnot q; me cīemur. n
rerū q; necesse e. maiorūq; longitūdinū cordarū. t cōgrū
cōtū tē aplures minor uerō. quā uocifacūm nāctē t
e corda in cōtra. Hic q; quā sit regula quā pporionū
cionū; diuidat. ut ea regula corde appōta eade diuidat
in nerū longitūdinē signent quā antea signa uerūmū
Notū eon ita diuidimū quā. ipā corda. e n regula pporionū
diuidat igitur. **U**bi **III** partes pporia pūctat. quā t
Cū igit tota quide. **AB** dupla abbas quā t. **AB** **AD** sin
ti uero **AD** **AB** duplū t abbas quā t. **AD** **AB** t
quide gra uissima. id pporlābanomenos. autē mē
em diuidia inuenit. Et sicut. **AB** abea quā t. **AB** **AD** t
tā. **AB** abea quā t. **AD** dupla e acūmine. Nā ut dicit
dicitū e ordo spaciū e acūmū tō pporlābanomenos. Nā rōmū
corda maior in acūmine. quanto fuerit minor in spaciū
corda erit e t **B** ne tē hypoleon. quā t. **AB** **AD** t
diuidia in quā tate. dupla e uero t acūmine. Rurū
quā t. **AB** **AD** t. tūl qd est. t quarta pars e in spaciū
dupla erit abeadē in acūmine. Erat igit ut dicitur e

Codex in willibrordi episcopatus

2.
ut tē hypoleon dupla in acūmine. abea quā t. **AB** **AD** t
dupla in acūmine. abea quā t. **AB** **AD** t. **AB** **AD** t
hypoleon quā dupla in acūmine abea quā t. **AB** **AD** t
Consonante igit pporlābanomenos ad mē tē. diapason. mē tē ad mē tē
hypoleon. diapason. pporlābanomenos ad mē tē. hypoleon. **AB** **AD** t
Rurū qm e quā partes t. **AC** **CD** **DE** **EB**. **AB** **AD** t
carunde parciū; **CB** aut tūū **AB** tēsequētia e. abea quā t. **CB**
Rurū quā tūū est e qualū parciū; **CB** sed **DB** diuā; erit **AB**
CB tēsequētia e quā t. **DB** Rurū qm **CB** e. tūū parciū; q
qualū qualū; e. uia. **EB** tripla igit e. **CB** abea quā t. **EB** Erat igit
CB **ly** canos hypaton diazonos. tsonante q; pporlābanomenos pporlā
ad **ly** canos hypaton diazonos tsonantū diaresseron. Cade uero
lycanos hypaton tsonante ad mē tē tsonantū diuā; t
lycanos diazonos tsonantū ad mē tē hypoleon. diapason. **AB**
pentē. Rurū qm tota **AB** nonā parte autē; eā quā t.
AE erit partes octo **EB** Erat igit. **EB** hypaton hypaton ad
quā tēsequētia e. tsonantū pporionē. **AB** ut pporlābanomenos.
In musica uero tonon. Superior de stripiō in seriora signa quā
tē e tē de stripiō ubi cordis notulas appōsumus qm eā nō
tūū longū tūū tē scribere. tē tē **AB** tē tē tsonantū; parciū; erit
partē; eā; **AG**. Due igit eūūū erit **GB** tsonantū igit **AB** ppor
lābanomenos ad **GB** quā t. hypaton mē tē. diapente tsonan
tā in pporione tēsequētia e tsonantū. **CB** aut ad **GB** erit
tēsequētia e. tsonantū tonū; tē q; ordine caeli. Nā **ly** ca
nos hypaton diazonos idē. **CB** ad eā quā t. hypaton mē tē
idē. **GB** tūū tonū. Rurū **AB** quide pporlābanomenos ad
CB **ly** canon hypaton diazonon habet tsonantū. diaresseron.
AB aut pporlābanomenos ad **GB** hypaton mē tē habet tsonantū
diapente. Erat. **CB** ad **DB** idē **ly** canon hypaton diazonos ad
mē tē habet tsonantū diapente. **GB** aut **DB** idē hypaton
mē tē habet tsonantū diapente. **ly** canon aut hyp
pation idē. **CB** ad hypaton mē tē coparata idē. **GB** distabat
tono. Si aut e t quā t. **CB** quarta parte tēsequētia e. **ck**

BIBLIOTHEQUE
de la Ville de Luxembourg. **181.**

F. LOCHNER Die Ars Musica

mona sine. Hunc deinde qui per ratione melior de
 nante de dicenda sunt. psequamur. Ac primum in dicitur
 numero se quod libet meli p macur. Ad quod est numero se
 canere. **S.** Ut attendatur ubi pro de h. oribus ubi
 breuioribus corulis utendū sit. q. **M.** ut que sillabę
 breuif. quęq; sint longe attendatur. **M.** ut que p. dicitur
 quęq; corropi et debent attendatur. ut ea que du. ad ea
 que nondū leguntur conu. rone. et uelut in. et rone p.
 dabus carolena plaudunt. **MENSURA MOYO COADI.**
 Monocordū amagada usq; ad magdā in uiii. equalē diuidę
 partes. a m. puncto dextere parat. Et notabit deinde ab
 foris p. vii. diuides et nona parte uicij. circini uertendo
 et inueniet. Itē ab E. foris p. vii. uicij. uicij. D. inueniet. Ab
 foris partes. et inueniet inueniet semitonū. C. Deinde ac fo
 ris. p. vii. et viii. uicij. inueniet. B. a. B. foris p. vii. et viii. uicij
 inueniet. A. Itē a semitono. C. p. tres foris. et inueniet
 semitonū. G. Itē a sumitate usq; ad. D. p. duas partes. et in
 ueniet sine menon. Sic cetera inueniet duplicatis
 acutis in graui bus. **DE MENSURA FISTULARUM AD ARCAM.**
S i fistula equalis gressitudinis fuerit. et maior minore
 uisua longitudine bis habuerit. et in super e. uicij. uicij
 et diametri. diapasonē sonantia ad se in uicij. et sonab.
 Itē si fistula maior minoris longitudine. q. in se habeat.
 et in super diametri. mensura e. uicij. uicij. bis diapasonē conso
 nantia. et sonab. Itē si fistula maior minore uiam
 et in super longitudinis e. et tercię parte. nec in e.
 et diametri. diatessaronē sonantia. et sonab.
 Itē si maior minore uiam in se habeat. et in super longi
 tudinis e. et medietate simul cum medietate dia
 pasonē erit. Itē si maior minore uiam
 et in super longitudinis e. et octauę parte. et
 diatessaronē erit. Itē si fistula maior
 minore uiam in se habeat. et in super longitudinis e.

Mensura fistularū organici instrumenti quisquis scire uolu
 tra. itarationē obseruare debet. Primum diuidat in par
 tes. ix. et scda recipiat octo partes prima. Scda iterū
 in nouē. et accipiat tercia octo partes. Primum diui
 denda ē in uii. partes. sic q; recipiat. in u. tres partes.
 Iterū quarta in nouē. et accipiat. v. octo partes. Quinta
 in nouē. accipiat q; sex. viii. Quarta iterū iterū diui
 denda ē in uii. partes. et recipiat septima in u. partes
 aquarta. Septima iterū in nouē. recipiat q; octaua
 octo partes. Sic q; p. ma concordans cū octaua. et sonan
 tia reddat quę uocat diapason. hęc eadē mensura
 obseruanda ē ab octaua usq; ad quinta deciman.
 et hoc uocat bis diapason. quando p. ma concordat
 cū quinta decima.

utq; inter se unā tota nervi prolixitas dividatur
 utq; sonis per unam orbitam appositum. tripliciter
 portionis dissonantiam ac sonantiam reddat.

Unde dicitur in *Benifari*

Primus sonus quos grauissonus grece profert archos
 Scd' deuterus tono distans a primo. Tertius tertius. semi
 tonio distans a deuterio. Quartus tertius. tono distans
 a primo. Horum quatuor multiplicatione sonorum infinitas
 reperitur. et ad unum quatuor quatuor cuiuslibet conditionis suc
 cedunt. donec eas ascendendo. et descendendo deficiant.

et cuius descriptio uncula ostendit sicut sursum sicut usum
 sonos in ordine duos. usque inde factum uocis huiusmodi uolud
 tetra cordis successio non cessat. Horum etiam quatuor sonorum in
 quatuor modorum potestate creat. ut post ualio suo dicitur.
 Horum sonale diuersitas tota ad unam armoniam. Verum quia ut
 dicitur est eorum multiple ratio in inuicem procedit. ex hac in
 in se habet confusions certum sibi numerum eleganter ratio discipuli
 ne. et inde est ut uis. sonis sibi spectulacione posuit. In quibus pri
 mi et humillimus est tetra cordis grauis. Huius proximi
 tetra cordis finalis. Post quos tetra cordis superiorum. De
 inde ex eadem unum utrimque manens duo.

quatuor quatuor ut dicitur est eiusdem ordinis

usque quatuor et quatuor natura statum. ut ce notis pene pde.
 Solam tetra cordis differentia uersis uariis caracteribus indicat.
 Primus finalis seu terminalis. b. d. s. in d. m. s. ad caput ut a. Scd'
 finalis. c. uersu ad caput ut a. Tertius finalis. b. i. omni simplex et omni
 ut a. Quartus finalis. c. d. m. d. u. ad caput ut a. Grauis re
 finalis ut a. *Y J N Y*. Superiores dimissi capta finales. ut a.

Y J N Y. Excellentes dimissi capta grauis. ut a. b. X. b.
 Excepto trio quingrauis nota habet. H. inclinū. N. Insuper
 rioribus. Y. uersu et inclinū. J. In excellentes ut uita pfaum
 X. Duo residua signa habent. T. T. uentis pfa deuterio
 Sunt autem omnia quatuor finalis. et omnia sua et in se
 attingant. id est Y. sonum unde post dicit. Sunt et alia plura plurimū
 sonorum signa in uentis antiquitatis. h. nobis a facili oribus ordinandū
 terminalis sive finalis dicunt
 quia in unum aliquo uelut quatuor melos omni fieri necesse est.
 Et enim p. m. uenit melū et sub iugalis sui sono. A. archos regit
 et finitur. Scd' tonus cū sub iugalis suo sono. A. de uero regit
 et finitur. Tertius uisq; sub iugalis sono. J. trio regitur
 et finitur. Quartus cū suo sub iugalis sono. N. tertio de rogi
 et finitur. Vocat autem autem maior quilibet tonus plagi
 minor.

inales seu terminalis sonus sub se habent unum tetra cordum.
 quod dicitur grauis. Super se autem duo id est superiorum et excellen
 tum. cū se fidus duobus sonis. uidelicet quod simplex et legem
 mus cantus in se rursus non descendit. quia usque ad sonum quatuor
 a finali suo. In primo dicitur ratio ab archos. A. uel
 pto finali usque in eundem grauis. Y. In uero et quarto. a. R.
 de uero finali usque in eundem grauis. Y. In quinto et sexto. a.
 trio finali usque in eundem grauis. N. In septimo et octavo.
 a. tertio finali usque in eundem grauis. Y. At uenit in
 men aquo uisq; finali sono usque ueterem eiusdem nomi
 nis et ferri ualere. id est usque in excellentes.

reverta cū eodem sono autem quatuor

tonus et qui sub ipso est regitur et finitur. unde et p
 uno habetur tono. In hoc tamen differunt quod minor
 bus tonus minor melo uando sunt spatia. et inferior quod
 tonus non nisi ad quatuor usque sonum a finali sono ascendit.
 Sed et hoc raro.

Ac deinde omnium illo tempore baptizatorum. Qui
dere certum tenent. esse. & illos. de hac uita esse sub cele
ritate migraturos. Faciūque ē. ut die eadem ipsi morerentur.
Atque post eum cuncti illi qui baptizati fuerant. ita secuti.
ut intra paucos dies eorū nullus in hac uita remaneret. De qui
bus in mirū ē factū. qd̄ eos predicti dī salus ideirco auro scriptos uiderent.
qd̄ eorum nomina apud se fixa. aeterna claritas habebat. Sicut itaque
huius reuelationibus potuerunt uentura cognoscere. ita nō nūquā egres
surganunt. possunt etiā mysteria caelestia. nō p̄ somnium sed uigilando
prelibare. **A**monium nāque monasterii mei monachū
benenosti. quidū est. in seculi habitu ē fitutus. ualeriam huius
urbis aduocati. naturalē filiā in e iugio sociatū. ei obsequiis sedēte
atq; incensantē adhaerebat. et quē in ei domo agebant nouerat.
Quum hūc iam in monasterio positus. narrauit. qd̄ in eam oti li
tate quē predicatū in arserit tempore. hanc urbē uehementē
adflixit. In domo p̄ ualeriam puer armentarius fuit.
p̄cipue simplicitatis et humilitatis. Cum uero eiusdem
aduocati damus eadē clade uasiret. Isdē puer percussus ē. et
usq; ad extremū deductus. Qui subito subleuus. a patris
sintibus rediit. Sibi quē dominum suum uocasse fecit.

Cui ait. Ego in caelo fui. Et qui de hac domo mori
 tui sum. agnouit. Ille. Ille. atque illi ille.
 mortui sum. Tu uero metimeas. quia hoc
 tempore. mortuus non es. Ut uero scias quod
 me in caelum fuisse uerum fateor. Ecce accepi
 illi ut linguis omnibus loquar. Num quid
 tibi incognitum fuit grecam me linguam
 omnino non scisse. Et tamen greca loquar.
 Ut cognoscas ad uerum sit quod me om
 nes linguas accepisse testificor.

Currunt grecae dominus suus loquutus
 est. atque ita ille in eadem lingua respon
 dit. Ut cuncti qui aderant mirarentur.

In ea quoque domo praedictinarsetis
 spatharius uulgar manebat.

Qui festine ad aegrum deductus.
 Et uulgarica lingua locutus est.

Cui ait. Ego in caelo fui. Et qui de hac domo mori
turi sunt. agnouit. Ille. Ille. atque illi ille.
morturi sunt. Tu uero nō timeas. quia hoc
tempore. mortuus non es. Ut uero scias quod
me in caelum fuisse uerum fateor. Ecce accipi
illie ut linguis omnibus loquar. Num quid
tibi incognitum fuit grecam in linguam
omnino non fuisse. Et tamen grecaeloquar.
Ut cognoscas ad uerum sit quod me om
nes linguas accepisse testificor.
Curtunt grecae dominus suus loquutus
est. atq. ita ille in eadem lingua respon
dit. Ut cuncti qui aderant mirarentur.
In ea quoque domo praedictinar setis
spatharius uulgar manebat.
Qui festine ad aegrum deductus.
Et uulgarica lingua locutus est.

Sed ita puer ille in utero a diatus et u
 tritatis in eadem barbara locutione
 respondit. ac si ex eadem fuisset gente
 generatus. Mirati sunt omnes
 qui audiebant. atque ex duarum
 linguarum experimento. quas
 eum antea scisse non uerant.

Credi de ruit de omnibus quos proba
 re minime ulebant. Tunc p b id u
 mors eius dilecta est. sed die tercio
 quo occulto di iudicio nescitur.
 manus ac brachia laceratus.
 usque suis dentibus. lam aut. atq
 pae e corpore exit. Quo mortuo.
 omnes illi quos p redixerat.
 ex hac parte luce subtracisunt.
 nullusq; in illa domo eadem temp
 tate defunctus e. qui uoce illius
 denunciatus non est.

Sed ita puer ille initali a diatus et diu
 trais in eadem barbara locutione
 respondit. ac si ex eadem fuisset gente
 generatus. Piratis sunt omnes
 qui audiebant. atque ex duarum
 linguarum experimento. quas
 cum antea scisse non uerant.

Credidi ruit de omnibus quos proba
 re minime ulebant. Tunc plidū
 morsus dilectus. sed die tercio
 quo occulto di iudicio nescitur.
 manus ac brachia. laceratus
 usque suis dentibus. lamia aut. acq.
 pae e corpore exiit. Quo mortuo.
 omnes illi quos praedixerat
 ex hac procehatur luce subtracsi sunt.
 nullusq; in illa domo eadem tempes
 tate defunctorum qui uoce illius
 denunciatus non est.

per su^{scit} fr^g gl^{ia}
sa p^{er} sap^{er} rancat
Regis

Regis Bertholdi
Bertholdi

inuentum est
in illa manso
que dicitur in
ulla crucinaco.
inter curtilis &
prais & de arca
hauria sunt in
geras. xxx. & in
sup partu cum uige
ras. xvi. sup hoc
uero quod ad strpan
dum est. sunt
lugeras. xxiii.
qt est in summa
lugeras sup om
ni. lugeras. lxx.

Bibliothèque nationale
Luxembourg
Service iconographique

Tous les droits de
reproduction réservés

Codex sⁱ millibrordi epⁱ natenⁱ renobⁱ.

Codex sⁱ Willi brodi siquis abstuⁱ lert anathema sit. d.

A. 20 Continet augustinu^m sup^r p^r q^uq^u gen^a psaltenⁱ.

**IN NOMINE
DISUMI QVE
AVCTORIEI
DE LIVM INCI
PIT LIB DECA
DARUO INPSA
MIS SCLAVICU STEPI**

BEATUS VIR QUI NON ABI
it in consilio impiorum. De dno
nro ihu xpo id est homine dominico
accipiendum est. Beatus vir qui non abii
t in consilio impiorum. Sicut homo terse
nus qui uxoriconsensit. deceptus a ser
pente ut di precepta preteriret.
Et in uia peccatorum non stetit. Quia
uenit quidem in uia peccatorum nascent
dosicut peccatores. sed non stetit. quia eu
nomen uit in lecebra setaris. Et in cate
dra pestilentiae non sedit. Noluit regnu
ter renuncium supbia. quae cathedra
pestilentiae. Ideo recte intellegitur.
quia non serequisquam est qui careat
amore dominandi. & humanam non ap
petat gloriam. pestilentia est enim or
bus latepuagatus. & omnia pene om
ni uolens. quamquam accomodatus.

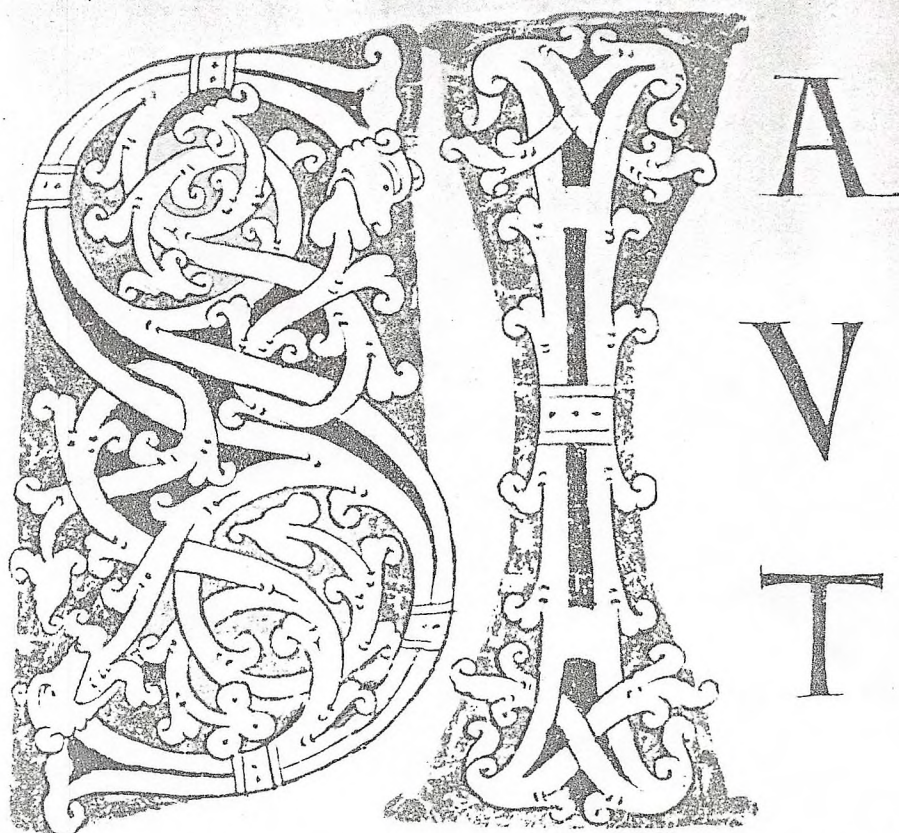
accipitur. cathedra pestilentiae perni
ciosae doctrina. cuius sermo ut cancer
serpit. Deinde considerandus est ordo
uerborum. abii. stetit. sedit. abii eni
ille cum recessit ad o. stetit. cum delecta
tus est peccato. sedit cum in sua supbia
confirmatus redire non potuit. Nisi p
eum liberatus. quineq; abii in consilio
impiorum. nec in uia peccatoru stetit.
nec in cathedra pestilentiae sedit. Sed in
lege dⁱ uoluntate eius & in lege eius medi
tabitur die ac nocte. Iuxta lex posita
non est. ut dicit apostolus. sed aliud est
esse in lege. aliud sub lege. quae in le
ge. secundum legem agit. quae est sub
lege. secundum legem agit. Ille ergo
liber est. iste seruus. Deinde aliud est
lex quae scribitur & imponitur ser
uienti. Aliud lex quae mente conspici
tur ab eo qui non indiget literis.
Meditabitur die ac nocte. Aut sine in
missione intellegendu. Aut die in lau
tia. nocte in tribulationibus. Dicitur
enim. abraham diem meum uidit &
gausus est. & de tribulatione dicit.
In superis usq; ad noctem increpauer
merenes mei. Et erit tamquam lig
num quod plantatu est secundum de
cur sus aquarum. Id est. aut secundum
ipsam sapientiam quae dignata est
hominem suscipere ad salutem nrām.

Bibliothèque nationale
Luxembourg
Service iconographique

Tous les droits de
reproduction réservés

ITĒ PROLOGVS

fiscellā iunco texerē. aut palmarū folia cōpli
carem. ut in sudore uultus mei comedere panē.
& uentris opus sollicita mente tractare. nullus
morderet nemo reprehenderet. Hunc autem
quia iuxta sententiā saluatoris uolo operari ei
bū qui non perit. & antiquā diuini columi

Scriptorium 7 (1953)

J. Leclercq

UN NOUVEAU MANUSCRIT D'ECHTERNACH À LUXEMBOURG

En 1951, la Bibliothèque nationale de Luxembourg a acquis un manuscrit qui se trouvait jusqu'alors à la Herzogliche Bibliothek de Gotha. Ce manuscrit, qui provient d'Echternach, est précieux au double titre de sa valeur artistique et de son contenu. Il n'a jamais fait l'objet d'aucune notice. Il est donc utile d'en donner la description.

Le volume, qui porte actuellement la cote 264, est de dimensions exceptionnellement grandes : il ne compte pas moins de 414 feuillets de 600×400 mm. (surface écrite : 480×300 mm.). Il est écrit, dans sa plus grande partie, d'une seule main et en deux colonnes d'environ 60 lignes. Ont été arrachés un folio entre les ff. 406-407, et deux folios entre les ff. 407-408 (1).

Le manuscrit est daté par cette inscription qui se trouve, encadrée de rouge, dans la marge extérieure du f. 2. :

DOMNVS ABBAS REGIBERTVS AVCTOR LIBRI HVIVS
ET. FR RVOTP[ER]TVS SCRIPTOR. IN LIBRO VITAE
SCRIBANT[VR] & IN MEMORIA ETERNA HABEANTVR .
SI Q[V]IS HVNC LIBRUM SCO VVILLIBRORDO .
ILLIQ[VE] SERVIENTIBVS ABSTVLERIT . TRADATVR
DIABOLO & OMNIBVS INFERNALIBVS PENIS & SIT
ANATHEMA . FIAT . FIAT . FIAT .

Réginbert fut abbé d'Echternach de 1051 à 1081 (2).

Le manuscrit est orné de nombreuses grandes initiales peintes, à entrelacs, sur fond vert, avec emploi du rouge, du vert et du mauve. Il s'en trouve une au début de chacun des livres de la Bible, et quelques-unes à l'intérieur de l'homiliaire qui suit la Bible. Quelques spécimens de ces initiales sont reproduits ici, pl. 17-24. On trouve aussi d'autres initiales du même style, mais plus petites. Les lignes et les marges sont tracées à la pointe sèche.

(1) Entre les ff. 1 et 2 est insérée une grande feuille de papier où se trouve, d'une main du XIXe s., une analyse sommaire du volume. Au f. 1^r, laissé en blanc, diverses mains du XIVe s. ont écrit cet ex-libris (cancellé depuis, mais lisible) : « Codex sancti Willibrordi epternacensis cenobii », et le sommaire du contenu.

(2) Les ff. 383-393 ont été refaits au XIIe s. — Je n'ai pu identifier le *Ruo[?]pertus* qui a écrit le manuscrit parmi les nombreux religieux de ce nom que mentionne la partie primitive de l'obituaire d'Echternach, écrite vers le début du XIIe s., ms. Paris B. N. lat. 10158, f. 5-107^v; presque tous les religieux de ce nom qui sont mentionnés là ont d'ailleurs appartenu non à Echternach, mais à Saint-Maximin, Saint-Hubert, Malmédy, Saint-Arnoul, Prüm, Saint-Vanne etc... Ruotpertus ne semble pas avoir laissé d'autre souvenir que celui que transmet le manuscrit de Gotha et qui suffit à honorer sa mémoire. En revanche, on lit dans l'obituaire, f. 103^v : « III id. decembr. Domnus Reginbertus dignus eterna memoria pater et abbas ac professus nostre congregationis ».

grandi examine recipiat.

De accusationibus; episcoporum. Constantinus imperator uti
cetera sic ait. Vires quidem accusationes inquit
tempus habebunt pro prius. idem die magni uoti
ei. Iudicem uero illum quittunc futurus est.
omnis iudicare. Michi ergo homini constitu-
to de huiusmodi rebus. Non licet habere
auditorium. sacerdotum scilicet accusantium
& simul accusatorum quos minime conue-
nit tales debere ministrari qui iudicent ab
aliis. Cum ab ipso domino magis ipse sint iudi-
candi. de quibus ait propheta. Dominus stetit in sy-
nagoga domus. in medio autem deos discernit.
Neque possunt humano condempnari exami-
ne. quos deus suo reseruat iudicio. Neque enim
presul summus a quo quia iudicabitur. quia
non est discipulus super magistrum.

Iudex criminorum discutens. non ante senten-
tiam proferat capitalem quam aut reus ipse confiteatur.

I aut pro uincentes testes conuincat.

Irrita est iniusta episcoporum dampnatione. idcirco

LEONIS PP AD MARTINUM EP M AGUSTYAN.
Præuilegia enim ecclesiarum sanctorum patrum canonibus;
instituta. et uenerabilis nicene synodi fixa de-
cretis. nulla possunt improbitate conuelli. nul-
la nouitate mutari. in quo opere auxiliante christo
fideliter exequendo. necesse est me perseverante
exhibere famulatum. Quoniam dispensatio mihi credita est.
et ad meum tendit reatum si paternarum regule san-
tionum. qui synodo nicena ad totius ecclesie re-
gimen spiritu domini instruente sunt condite. quod
absit me conhibente uolentem et maior sit apud
me unius fratris uoluntas. quam uniuersae domini.
communis utilitas. Ite eiusdem Leonis PP ad
ANASTASII TESALONICENSIS EP M.

Nam cum maiora negotia et difficiliore causarum
exitus liberum esset tibi sub nostre sententie expec-
tatione suspendere. negatio tibi necessitas
fuit. in id quod mensuram tuam excederet de-
uandi. It de eadem. Quicquid enim nostras ita tue
credimus caritati. ut in parte sis uocatus
sollicitu diuis. non in plenitudine potestatis.

ab omib; concordit et corroboratu non
 debere absq; romani pontificis sententia con
 cilia celebrari. nec epôs dampnari. Licet
 hec et alia quâ plura p necessaria ab hereticis
 quinos cotidie infestant. et p dere nitunt.
 ut facilius nos p dere possint. sicut synodica
 incensa acpt nobis sublatâ.

Uxembj
 BN. 29

Regius v.
 Prim

Planche 11

lesiasticis disciplinis
 Initiale V
 moitié du XIe siècle
 ms. 29, fol. 25 verso

B. Weicharding - Goergen, Les mss. à peintures
de la BN. de Luxembourg (1968)

fesso modū penitentie imponat. Finit inquisitio.
 Hec que supra capitulatum inquirenda ex
 pressimus. auctoritate canonica roboratio
 portet; Exconcilio meldensi. quod fac
 tū fuit temporib; caroli unioris. anno
 incarnatō dñi. dccclv. vlt̄. iul̄. indict̄ viii.
 Titulo decimo. capit̄ 1.

TCA
 NON
 STATA
 sine p̄iudi
 cio. ab om̄ibus
 custodiantur.
 et nemo in actioni
 bus. uel iudiciis ec
 clesiasticis. suo sensu
 sed eorū auctoritate
 ducatur. In exponendis etiā uel predi
 candis diuinis scripturis sc̄orum

Lexembj
 BN. 29

Planche 12

ecclesiasticis disciplinis
 abbé Reginon de Prüm
 de moitié du XIe siècle
 .N., ms. 29, fol. 45 verso

B. Weichering - Gougen, Les mss. à peintures de
la BN. de Luxembourg (1968)

100
xpi uxor et sponsa debet esse. non scortu
sicut calixtus papa testatur.

ut laici ecclesias non teneant. nec
decimas accipiant. ex concilio meliden.

I se. cap. lxv. lxxvi.

Indignu ualde est ut qui in regia digni
tate ceteros ecclesie filios auctore do
precellitis. negligentius que disunt ex
qui uideamini. Unde dignu erat ut
capellas uillarum uerarum. laicis non co
mitteretis. sed potius illis qui et eade
sacrata loca religiosius tractarent. et
uobis obsequium debitu impenderent.
Monemus itaq; et hortamur ne quod
absit periculum anathematis ex decimis
presumptis incurritis. ut hoc corrigere
studeat. lxxvii. cap. ij. lxxviii.

Sic capellas uas pbris aut uiris ecclesiasticis
dedertis. et dominicas decimas acceperis.
sartate ta ecclesie et luminaria. ex inde
coperentur. p uideant. et pbrs parochianas

fit et ingenuus permaneat. tanquam si ab in-
genus parentibus fuisset natus uel procre-
atus. eam partem qua maluerit. uel
quam ei auctoritas canonica premitur. et
sicut alii ciues romani uitam ducant in-
geniam. Nulli autem heredum meorum.
ac pheredum. nec cuiuscumque alie persone
quicquam debeat seruitutis uel libertatis
obsequium. nisi soli deo cui omnia subiec-
ta sunt. uel precuius amore ipsum deuo-
tus ad eius seruitium optulit. Peculiare
uero suum quod ei dominus dederit. et dein-
ceps deo auxiliante laborare potuerit.
concessum in perpetuum habeat. ut inde
faciat quicquid illi placuerit secundum ec-
clasticas sanctiones. Siquis uero quod
futurum esse non credo si ego ipse aut
aliquis ex heredibus meis uel quolibet
opposita persona contra hanc ingenuitatis

In superiori libello quid epō uel eius
 minister cum ecclesiasticis iuris sit agen-
 dum. et infra synodo requirendum
 ex parte notauimus. Nunc quid cum
 laicis et secularibus sit agendum.
 uel agere oporteat. put dñs dede-
 rit percuramus.

Ex concilio
 Rotomagensi.

IAM EPUS SV
 AM DIOCE
 SIM. CIRCVIT.
 ARCHIDIA^{CO}NVS
 vel archipbr.
 cum preire
 debet uno
 aut duob; diebus per parrochias
 quas uisitaturus est. et plebe con-
 uocata ad nuntiare debet. p pri

noluerit. & ipsa eidem crimini consentiens
 non fuit. licentia nubendi alii non nege-
 tur. quod si et ipsa consentit. simili sententi-
 a subiacet. Quod si et ipsi post hoc se con-
 iungere presumpserint. utriq; anathema
 tizentur. *Ex c. o. i. d. e. n. s. i. c. a. p. l. x. v. i. i. l. e. l. v.*

O huius qui sponsas alienas rapiunt. antiqua
 & synodalis sententia obseruetur. Quod
 & si forte in ecclia euentus talis repperiri
 dinoscitur. ut p̄ salutē & religiois com-
 petentia humanus quid dā debeant trac-
 tare pontifices sicut canonica ut eisdē uer-
 bis utamur docet auct̄oritas. qui a prior
 iniquis definitio durus posterior autē
 quiddā tractauit humanus. nullomodo
 ut ad maximā indulgentiam descenda-
 mus. aliterus sponse acceptor. sine pub-
 lica penitentia transeat. & sponso legali-
 ter multa componat. Quod si hec obe-

bolum cunctos tenere et frequentare con-
pellant. quia parrochiani p̄bri et ep̄o
rū ministri. de minorib; et leuioribus
p̄sonis hoc prouidere studebunt. Ex cap̄ tui.

Dictū est nob̄ quod in quibusdam
locis ep̄i et comites ab inuestuosis et ab his
qui decimas nondant. uadios accipiunt. et
ap̄bri quibus dā negligentis. & inter se pe-
cuniam diuidant. q̄d penitus abolendū de-
creuim'. ne forte auaritia locus det̄. cclxxii.

Ab hinc de rapina et furto ex penitentia

Qui cupiditate captus furtū fecerit. q̄d abstu-
lit reddat. & ann̄ v peniteat. Ex lege romana.

Pecunia seclastica furta si uerapta. soluat̄
quadruplū. popularia dupliciter. Ex penitentia.

Qui sepe furtū fecerit. vii ann̄ peniteat.

Siquis furtū capitalē comiserit. Ex eodem
id est quadrupedia tulerit. ut casas effre-
gerit. vii. ann̄ peniteat. & q̄d statū ē reddat.

11. Si quis ep̄s. pr̄b. aut diaconus t̄ quilibet
 ex ordine clericali. magos. aruspices. aut
 ariolos. aut certe augures. t̄ sortilegos.
 t̄ eos qui p̄ficent sorte. aliquē consulere
 fuerit dephensus. ab honore dignitatis
 sue depositus. monasteru censurā excipiat
 ibiq; p̄petua penitencia seclus admissi sa
 crilegi luit. *EX LEGE KOOIAHA.*

Malefici uel incantatores. t̄ inmissores tē
 pestatū. t̄ qui p̄nuocationes demonū
 mentes hominū turbant. om̄i penarū
 genere puniant̄. *EX EADEM.*

Qui uicūq; p̄curiositate futurorū t̄ inuoca
 tore demonū. t̄ diuinos quos ariolos a
 pellant. t̄ aruspice qui auguria colli
 git consuluerit. capite puniatur. *ITEM.*

Qui uicūq; nocturna sacrificia demonū cele
 brauerint. t̄ incantacionib; demones
 inuocauerint. capite puniantur.

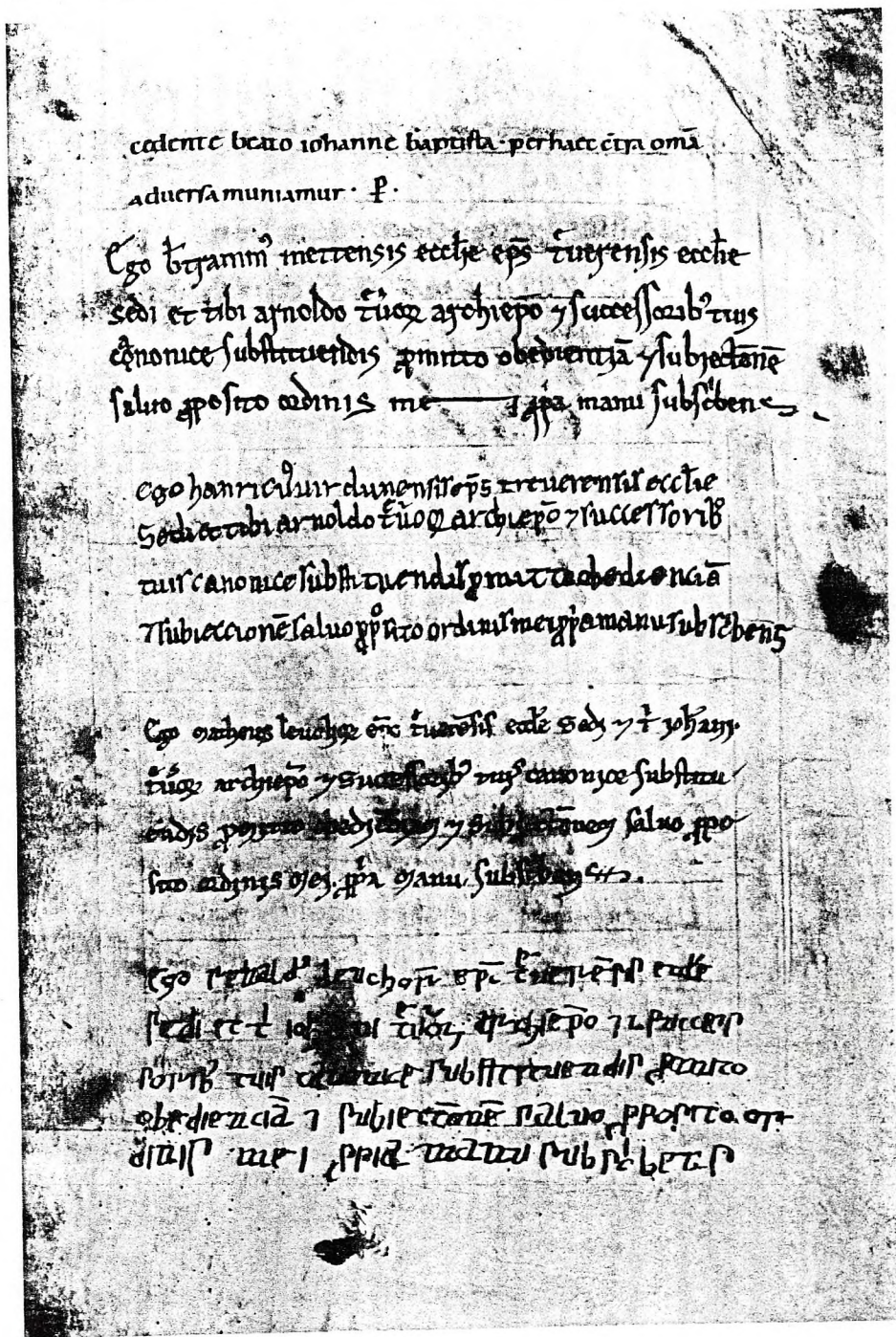
Elisabeth autē impletum ē tempus
pariendi. & peperit filium. Et
audierunt vicini & cognati eius.
quia magnificauit dñs misericordiam suā
cum illa. & congratulabantur ei. Et factū
ē in die octauo. uenerunt circumcidere
puerum. & uocabant eum nomine patris
sui Zachariam. Et respondens mater eius.
dixit: Nequaquam. sed uocabitur iohan
nes. Et dixerunt ad illam: Quia nemo
ē in cognatione tua. qui uocetur hoc nomi
ne. Innuent autē pater eius. quem uellet
uocari eum. Et postulans pugillarem. scri
psit dicens: Iohannes ē nomen eius. Et mi
rati sunt uniuersi. Apertum est autē ilico
os eius & lingua eius. & loquebatur. bene
dicens dñm. Et factus est timor. super om̄s
uicinos eorum. & super om̄a montana iudee
diuulgabantur om̄a uerba hęc. Et posuer̄
omnes qui audierunt in corde suo. dicentes:
Quid putas puer iste erit. & erunt manus

Loxentz, Großherzogl. Palast.

Franz Ronig, Das Evangeliar im Großherzoglichen Palast von
Luxembourg, Jb. f. westd. Landesgesch.,
16. Jg. (1990)

§. 85-102

Franz Rouy,

f. 178^a

Jb. f. 252 date. LG 16 (1990)

Huldigungseiden, en Handschrift des ent Vorschrift ist). noch viel mehr die geübten Prälaten, Heinrich von Ver-

ie
uis

ibens.
bi Johanni

dem Sitz der Trie- nische Weise auf- der Pflichten, die

12.⁸ Seine Weihe nem Obedienzeid bislang nichts be- or.

ncy 1728 S. XXIV: 79-1212. er bis auf Baldwin.